

15. A végzett tudósok és mérnökök modern információtechnikai képzéséről gyakorlati tanfolyamok szervezésével kell gondoskodni.

16. Irányelveket kell kidolgozni a nagyobb szervezetek tájékoztatási létesítményei számára. Ehhez elemezni kell a tájékoztatási gyakorlat jelenlegi helyzetét ezekben a szervezetekben, melyekben később kifejleszthetők a tájékoztatásügy irányításának kísérleti változatai is.

17. Meg kell vizsgálni a gyakorlatban működő mérnökök és tudósok munkafeltételeit abból a szempontból, hogy a rendelkezésre álló információk eljuttatását a használókhoz jobban biztosítsák.

Egynyelvű információkereső tézaurusz

A Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ
normatív-műszaki előírása

Teljes egészében közöljük az NTMIK-tagországok Meghatalmazott Képviselőinek Bizottsága által 1975 májusában jóváhagyott szöveget. Eredetije: Tezaurusz informacionno-poiskovuj odnojezucsnyj. Sztruktura, szosztav i forma predstavljenija. Normativno-techniceszkoe predpiszanie MCNTI. NTP 4-75. = Naucsno-Techniceszkaja Informacija. Szerija 1. 1975. 9. no. 33-35.p. (ford. KÖVENDI Dénes.)

Az NTMIK jelen normatív-műszaki előírása az információ feldolgozására és visszakeresésére szolgáló tézauruszokra vonatkozik, azoknak a szerkezetét, összetételét és megjelenési formáját szabályozza.

1. A TÉZAUROSZ SZERKEZETE

1.1 Az egynyelvű információkereső tézaurusz a lexikai egységeknek olyan ellenőrzött és módosuló jegyzéke, amely egy bizonyos természetes nyelv szókincsére épül, a lexikai egységek közötti szemantikai viszonyokat tükrözi, s az információ feldolgozására és visszakeresésére szolgál.

A tézaurusz egy-egy lexikai egysége betűk, számjegyek és speciális jelek olyan egymásutánja, amelyet a természetes nyelvben egy bizonyos fogalom jelölésére használnak (szakkifejezések és kombinációk, tulajdonnevek, jelek, nomenklatura-jelzések, rövidítések, betűszavak stb.).

A deskriptor (a továbbiakban: D - a ford.) a tézaurusz olyan lexikai egysége, amelyet az információ feldolgozására és visszakeresésére fel lehet használni.

A nem-deskriptor (a továbbiakban: ND - ford.) a tézaurusz olyan lexikai egysége, amelyet az információ feldolgozása és keresése során deskriptorral kell felcserélni.

A tézaurusznak két ipusa lehetséges:

- D-ket és ND-ket tartalmazó tézaurusz,
- csupán D-ket tartalmazó tézaurusz.

1.2 A D-ket és ND-ket egyaránt tartalmazó tázauruszokban, több szinonim kifejezés előfordulása esetén, azt a kifejezést válasszuk D-nek, amely az érvényes nemzetközi és nemzeti terminológiai szabványokban szerepel.

1.3 A D-ket és ND-ket szabványos nyelvtani alakban kell szerepeltetni, az érvényes nemzeti szabványok alapján.

A D-ket főnevek vagy névszói szószerkezetek formájában használjuk. Egyéb beszédrészek D-ként való használata is megengedhető, a nemzeti szabványoknak megfelelően.

Ha ugyanazon kifejezés egyes és többes száma különböző fogalmat jelöl, akkor mindkét nyelvtani alakot feltüntetjük.

1.4 Ha rövidítéseket, betűszavakat használunk D-ként, illetve ha tulajdonneveket vagy alfanumerikus jeleket tartalmazó D-ket használunk, ezeket a nemzeti szabványnak megfelelően alakítjuk ki. A numerikus jelekben arab számjegyeket kell használni.

1.5 A transliterálási szabályokat, a D-k felírására szolgáló jelrendszerek használatát, a szószerkezet formájú D-ken belüli központosítást a megfelelő nemzeti szabványok határozzák meg.

1.6 A több jelentésű kifejezéseket speciális szavak, szószerkezetek vagy jelek segítségével kell megkülönböztetni egymástól, amelyek kerek zárójelben állnak a több jelentésű kifejezés után. E speciális szavak, szószerkezetek vagy jelek szerves részei a D-nek. Például:

OPERÁTOR (matematikai szimbólum)

OPERÁTOR (foglalkozás)

1.7 Használhatunk megjegyzéseket vagy meghatározásokat is a D magyarizataként.

A magyarító szöveg nem alkotórésze a D-nek; speciális jelekkel kell elkülöníteni, amelyeket a tézaurusz bevezetőjében előre megadtunk.

A megjegyzés a D használati körének pontosabbá tételére szolgál.

Például:

RÉZÖTVÖZETEK (olyan ötvözetek, amelyeknek alapkompenense a rész)

A meghatározás a D-vel kifejezett fogalom terjedelmének pontosabbá tételére szolgál. Például:

SORSZÁM (valamely tárgynak az egynemű tárgyak sorában elfoglalt helyét jelző szám)

Magyarító szöveggént a D közkeletű idegen nyelvű megfelelőit is alkalmazhatjuk.

1.8 A D-ket úgy kell kiemelni, hogy könnyen meg lehessen őket különböztetni az ND-ktől - például kövérebb betűtípussal.

1.9 A D-cikk a cím-D-ből, valamint a hozzá szemantikailag közvetlenül kapcsolódó D-~~k~~ ND-k jegyzékéből áll; feltüntetendő a szemantikai kapcsolat jellege is.

Az ND-cikk az ND-ből áll, valamint abból a D-ből vagy D-kombinációból, amely a feldolgozás és visszakeresés folyamán felváltja.

1.10 A tézaurusz D-cikkében a szemantikai viszonyok alábbi fő neveit tüntetjük fel:

- szinonima (beleértve a feltételes szinonimát is);
- alá-fölé-rendelés;
- asszociatív viszony.

Részletesebben is differenciálni lehet a tézauruszban a szemantikai viszonyokat (például: nem - faj; egész - rész; ok - következmény; antonimia; stb.), ha ez segíti a keresést. Lehetnek viszont a tézauruszban olyan D-cikkek, amelyekben nem mindegyik típus szerepel a fentebb felsorolt viszonyok közül.

1.11 A D-cikken belül az alábbi rendben helyezzük el a kifejezéseket:

- cim-D,
- szinonimák (feltételesek),
- fölérendelt D-k,
- alárendelt D-k,
- asszociatív D-k.

A cim-D-hez szemantikailag azonos jelleggel kapcsolódó D-k csoportján belül az egyes D-k betűrendben állnak.

Amennyiben részletesebben differenciált szemantikai viszonytípusokat használunk, a nekik megfelelő lexikai egységeket a nemzeti szabvány megadta rendben helyezzük el a D-cikkben.

A D-cikkben fel kell tüntetni mindazokat a cim-D-nek fölé- vagy alárendelt D-eket, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a cim-D-hez.

A D- és ND-cikkekben keresztutalást (oda-vissza utalást) kell alkalmazni.

1.12 Azoknak az utalásoknak a jelzésére, amelyek a tézaurusz lexikai egységei közötti viszonyokat fejezik ki, nemzeti nyelvű rövidítéseket kell alkalmazni, a nemzeti szabványnak megfelelően. A részletesebben differenciált szemantikai viszonyok kifejezésére szolgáló utalók jelölését a nemzeti szabvány állapítja meg. [Itt táblázat következik, az alábbi utalások orosz nyelvű rövidítésének meghatározásával: szinonimáról D-re; D-ről szinonimára; D-ről szinonimikus D-re, a csak D-eket tartalmazó tézauruszban ('lásd még'); cim-D-ről fölérendelt D-re; cim-D-ről alárendelt D-re; cim-D-ről asszociatív D-re. - A ford.]

1.13 A D-cikkben a cim-D-t, ill. az ND-cikkben az ND-t beütéssel emeljük ki. [Példa: egy D-cikk és egy ND-cikk. - A ford.]

2. A TÉZAURUSZ ÖSSZETÉTELE ÉS MEGJELENÉSI FORMÁJA

2.1 A tézaurusz fő részei: a bevezetés és a szótári rész.

2.2 A tézaurusz bevezetésének a címlapot és szövegrészt kell magában foglalnia; a szövegrész az alábbiakat tartalmazza:

- a tézaurusz létrehozásának célja és alkalmazásának területe;
- hivatkozás a szóanyag gyűjtéséhez használt forrásokra;
- a szerkesztés menetének rövid leírása;
- a tézaurusz mennyiségi jellemzői (D-k és ND-k száma stb.);
- a tézaurusz használatának módja;
- a hivatkozás azokra a normatív-technikai és módszertani dokumentumokra, amelyek a tézaurusz szerkesztésének szabályait kifejtik;
- külön bekezdés, az alábbi szöveggel:

"A tézaurusz az 'Egynyelvű információkereső tézaurusz. Szerkezete, összetétele és megjelenési formája' c. KGST-szabványnak, valamint a , Documentation - guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri for information retrieval' c. ISO/IS 2788. sz. nemzetközi szabványnak megfelelően készült."

2.3 A tézaurusz következő kiadásainak bevezetésében

- meg kell indokolni az új változat elkészítésének szükségességét,
- meg kell határozni a változások jellegét.

2.4 A szótári rész a tézauruszban foglalt lexikai egységek különféle szempontok szerint rendezett jegyzékeinek együttese.

A szótári résznek magában kell foglalnia a tézaurusz valamennyi lexikai egységének betürendes jegyzékét.

A betürendes jegyzék a D-cikkekből és ND-cikkekből áll, amelyek a cím-D-k és az ND-k betürendjében helyezkednek el.

A szótári rész kiegészítő eleme a szisztematikus mutató, a permutált mutató és egyéb mutatók (jegyzékek).

2.5 Külső formáját illetően a tézaurusz megjelenhet

- nyomtatásban,
- géppel olvasható hordozókon,
- cédulák formájában.

Bármelyik formában jelenik meg a tézaurusz, kötelező kiadni hozzá a nyomtatott bevezetést.

2.6 Amennyiben a szótári részt számítógépben tárolják, részleteinek kiírása vagy terminálernyőre való vetítése is a nyomtatott tézauruszformának megfelelően történjék.

2.7 Az információkereső tézaurusz címlapján fel kell tüntetni

- a tézauruszt kidolgozó szervet,
- a kiadó szervet,
- a kiadás (kidolgozás) helyét és évét,
- a szakterületet is jelző címet (a címnek magában kell foglalnia az "információkereső tézaurusz" szavakat),
- a kiadás sorszámát,
- a tézaurusz nyelvét, amennyiben a címlap más nyelven készült,
- az ETO-jelzetet,
- az ISBN-számot (nyomtatott kiadvány esetében).

MEGJEGYZÉS

1. Az NTMIK jelen normatív-műszaki előírását a Szovjetunió Állami Szabványügyi Hivatalának Össz-szövetségi Műszaki Tájékoztatási, Osztályozási és Indexelési Kutatóintézete (VNIKI Goszsztandarta SzSZSZR) dolgozta ki, az NTMIK-tagországok - a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer keretében folyó - szabványosítási együttműködése távlati tervének 15. témája alapján.

2. A jelen előírás kidolgozásánál figyelembe vettük a "Documentation-guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri for information retrieval" c. ISO/IS 2788. sz. nemzetközi szabványt.